

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

“ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI”

mavzusidagi III xalqaro ilmiy-nazariy va
amaliy anjuman materiallari

2026-yil 12-fevral

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

O‘ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

BOBUR NOMLI XALQARO JAMOAT FONDI

**ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR
MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA
MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI**

III xalqaro ilmiy-nazariy va amaliy anjuman materiallari

Toshkent – 2026

EPISTOLYAR SHAKL VA SHAXSNING PSIXOLOGIK BARQARORLIGI: BOBUR XATLARI VA HARDY, MIRZO ROMANLARINING QIYOSIY TAHLILI

EPISTOLARY FORM AND THE PSYCHOLOGICAL STABILITY OF THE INDIVIDUAL: A COMPARATIVE ANALYSIS OF BOBUR'S LETTERS AND THE NOVELS OF HARDY AND MIRZO

Hamzayeva Zebo Murodjon qizi

Rus tili va adabiyoti kafedrasi o'qituvchisi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

E-mail: z.m.hamzayeva@ipu-edu.uz

[ORCID: 0009-0006-6175-3358](https://orcid.org/0009-0006-6175-3358)

DOI: [10.52773/tsuull.conf.2026./CPXC2751](https://doi.org/10.52773/tsuull.conf.2026./CPXC2751)

Annotatsiya. *Mazkur maqolada epistolaryar shaklning badiiy adabiyot va tarixiy-madaniy matnlarda shaxsning psixologik barqarorligini ifodalashdagi o'rni qiyosiy-tahliliy asosda o'rganiladi. Tadqiqot obyekti sifatida Zahiriddin Muhammad Boburning maktublari hamda Thomas Hardy va Iqbol Mirzo romanlaridagi epistolaryar unsurlar tanlangan. Maqolada xat janrining sharqona va g'arbona adabiy an'analardagi funksional-semantik xususiyatlari tahlil qilinib, epistolaryar diskursning shaxsning ichki kechinmalari, ruhiy muvozanati va ijtimoiy bosimlarga munosabatini aks ettirishdagi imkoniyatlari yoritiladi. Bobur xatlarida epistolaryar shakl davlat arbobi va ijodkor shaxsning mas'uliyat, iroda va sabr-toqat asosida shakllangan psixologik barqarorligini namoyon etsa, Hardy va Mirzo asarlarida ushbu shakl badiiy qahramonlarning ruhiy sinovlar, ijtimoiy cheklovlar va axloqiy bosimlar fonidagi ichki kurashlarini ochib berishga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida pragmatik, diskursiv va qiyosiy-chog'ishtirma metodlar qo'llanib, epistolaryar shaklning tarixiy taraqqiyoti, madaniy xosligi va psixologik mazmuni aniqlanadi.*

Kalit so'zlar: *epistolaryar shakl, xat tili, psixologik barqarorlik, qiyosiy tahlil, Bobur, Hardy, Mirzo.*

Annotation. *This article explores the role of the epistolary form in representing psychological resilience in literary and historical texts through a comparative analytical approach. The objects of the study include the letters of Zahiriddin Muhammad Babur and the epistolary elements found in the novels of Thomas Hardy and Iqbol Mirzo. The research examines the functional and semantic characteristics of the epistolary genre within Eastern and Western literary traditions, emphasizing its capacity to convey inner emotional states, psychological stability, and responses to social pressure. In Babur's letters, the epistolary form reflects the psychological resilience of a historical figure who embodies political responsibility, moral self-discipline, and emotional restraint*

shaped by statecraft and cultural values. In contrast, the epistolary elements in the works of Hardy and Mirzo serve as artistic devices through which the inner struggles of fictional characters are revealed, particularly in the context of social constraints, ethical conflicts, and personal suffering. Through these texts, letters function as a medium that exposes the tension between individual consciousness and external social norms.

Keywords: *epistolary form, letter language, psychological resilience, comparative analysis, Babur, Hardy, Mirzo.*

Zamonaviy adabiyotshunoslik va tilshunoslikda badiiy matnni faqat estetik hodisa sifatida emas, balki shaxsning ruhiy holati, psixologik barqarorligi va ijtimoiy muhit bilan munosabatini aks ettiruvchi murakkab diskurs sifatida o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, epistolyar shakl – xat janri asosida yaratilgan matnlar shaxsning ichki kechinmalarini bevosita, tabiiy va ishonchli tarzda ifodalash imkoniyati bilan ajralib turadi. Shu bois epistolyar diskurs adabiyot, psixologiya va tilshunoslik fanlari kesishgan nuqtada muhim tadqiqot obyektiga aylanmoqda [Bobur, 2008: 55].

Sharq adabiy an'alarida epistolyar shakl davlat arboblari, mutafakkirlar va ijodkorlarning axloqiy qarashlari, ruhiy barqarorligi va ijtimoiy mas'uliyatini aks ettiruvchi manba sifatida namoyon bo'ladi. Zahiriddin Muhammad Boburning xatlari bunga yaqqol misol bo'lib, ularda muallif shaxsining siyosiy tafakkuri, ma'naviy qadriyatlarini va psixologik muvozanati mujassamlangan. G'arb adabiyotida esa epistolyar shakl, xususan, Thomas Hardy romanlarida badiiy qahramonlarning ichki ziddiyatlari, ijtimoiy bosimlar va axloqiy cheklovlar fonida kechayotgan ruhiy holatlarini ochib berishga xizmat qiladi [Hardy, 2003: 98]. Iqbol Mirzo romanlarida ham epistolyar unsurlar milliy ruh, madaniy an'ana va shaxs psixologiyasini yoritishda muhim badiiy vosita sifatida qo'llaniladi.

Mazkur maqolada Bobur xatlari hamda Hardy va Mirzo asarlaridagi epistolyar elementlar qiyosiy-chog'ishtirma asosda tahlil qilinib, epistolyar shaklning shaxsning psixologik barqarorligini ifodalashdagi lingvistik va badiiy imkoniyatlari aniqlanadi. Tadqiqot Sharq va G'arb adabiy tafakkuri kesishmasida epistolyar diskursning funksional xususiyatlarini ochib berishga qaratilgan bo'lib, u adabiyotshunoslik va tilshunoslikda fanlararo yondashuvni kengaytirishga xizmat qiladi [Bobur, 2011: 60].

Epistolyar shakl adabiyot tarixida shaxsning ichki dunyosini, ruhiy kechinmalarini va ijtimoiy muhit bilan munosabatini ifodalashning eng bevosita va samimiy vositalaridan biri sifatida shakllangan. Xat janrining asosiy xususiyati shundaki, unda muallif yoki badiiy qahramon o'z fikrini vositachilarsiz, to'g'ridan-to'g'ri adresatga yo'naltiradi. Bu holat epistolyar diskursni shaxs psixologiyasini o'rganishda alohida ahamiyatli manbaga aylantiradi. Ayniqsa,

ruhiy barqarorlik, sabr-toqat, ichki ziddiyat va ijtimoiy bosim kabi psixologik holatlar xat matnlarida tabiiy va ochiq tarzda ifodalanadi.

Zahiriddin Muhammad Bobur xatlari Sharq epistolyar an'analarining yetuk namunasi bo'lib, ularda muallif shaxsining davlat arbobi va ijodkor sifatidagi mas'uliyati, ruhiy muvozanati hamda ichki intizomi yaqqol namoyon bo'ladi. Bobur xatlarida hissiyotlar ko'pincha nazorat ostida, mantiqiy va vazmin shaklda ifodalanadi. Bu holat shaxsning psixologik barqarorligi iymon, iroda va ma'naviy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq ekanini ko'rsatadi. Bobur epistolyar matnlarida shaxsiy iztiroblar ko'proq umumiy manfaat, davlat va jamiyat oldidagi mas'uliyat bilan muvozanatlashgan holda beriladi.

Thomas Hardy romanlarida, xususan *Tess of the d'Urbervilles* va *Jude the Obscure* asarlarida epistolyar unsurlar badiiy qahramonlarning ichki kechinmalarini ochib beruvchi muhim narrativ vosita sifatida qo'llaniladi [Hardy, 2000: 108]. Hardy qahramonlari maktublar orqali o'z ruhiy holatini, umidsizlik, ikkilanma va ijtimoiy bosim ostidagi ichki ziddiyatlarini ifodalaydi. Bu maktublar orqali shaxsning psixologik barqarorligi izdan chiqayotgan jarayon bosqichma-bosqich namoyon bo'ladi. Hardy epistolyar diskursi individual ruhiy iztirob va jamiyat talablarining to'qnashuvini chuqur yoritadi.

Iqbol Mirzo romanlarida epistolyar shakl milliy ruh, an'ana va zamonaviy ijtimoiy muammolar bilan uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi. Xat orqali qahramonlarning ichki iztiroblari, axloqiy tanlovlari va ruhiy barqarorlikka bo'lgan ehtiyoji ochib beriladi. Mirzo epistolyar matnlarida shaxs psixologiyasi ko'pincha milliy qadriyatlar, oilaviy munosabatlar va ijtimoiy mas'uliyat kontekstida talqin qilinadi. Bu jihat Sharq adabiyotiga xos psixologik muvozanat va axloqiy mezonlarning ustuvorligini ko'rsatadi [Iqbol Mirzo, 2016: 79].

Bobur xatlari hamda Hardy va Mirzo asarlaridagi epistolyar unsurlarni qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, Sharq va G'arb adabiy an'analarida epistolyar diskurs psixologik barqarorlikni turlicha talqin qiladi. Bobur epistolyar merosida barqarorlik iroda va mas'uliyat orqali ta'minlansa, Hardy asarlarida u ijtimoiy bosimlar ta'sirida izdan chiqadi, Mirzo ijodida esa bu holat milliy va ma'naviy qadriyatlar bilan uyg'un holda aks etadi. Shu tariqa epistolyar shakl shaxs ruhiy holatini ifodalashda universal bo'lishi bilan birga, madaniy xoslikni ham yorqin aks ettiradi.

O'tkazilgan qiyosiy-tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, epistolyar shakl Sharq va G'arb adabiy an'analarida shaxsning psixologik holatini ifodalashda umumiylikka ega bo'lsa-da, uning funksional yo'nalishi va semantik yuklamasi madaniy hamda tarixiy omillarga bog'liq holda farqlanadi. Bobur xatlari hamda Thomas Hardy va Iqbol Mirzo asarlaridagi epistolyar unsurlar tahlili epistolyar diskursning shaxs psixologiyasini yoritishda universal, shu bilan birga milliy xususiyatlarga ega ekanini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari Bobur xatlarida psixologik barqarorlik tushunchasi avvalo iroda, sabr-toqat va mas'uliyat bilan bog'langanini ko'rsatdi. Muallif o'z

xatlarida shaxsiy kechinmalarni ochiq ifodalashdan ko'ra, ularni nazorat ostida, vazmin va maqsadga yo'naltirilgan shaklda bayon etadi. Bu holat Sharq epistolyar an'analarga xos bo'lgan ruhiy muvozanat va axloqiy intizomni namoyon qiladi. Bobur epistolyar diskursida shaxsning ichki iztiroblari jamiyat va davlat manfaatlari bilan uyg'unlashgan holda talqin etiladi.

Thomas Hardy romanlarida esa epistolyar unsurlar shaxsning psixologik barqarorligi izdan chiqayotgan jarayonni ko'rsatishga xizmat qiladi. *Tess of the d'Urbervilles* va *Jude the Obscure* asarlaridagi maktublar qahramonlarning ichki ziddiyatlari, umidsizliklari va ijtimoiy bosim ostida kechayotgan ruhiy iztiroblarini ochib beradi. Hardy epistolyar diskursi jamiyat tomonidan belgilangan axloqiy me'yorlar bilan individual ruhiy ehtiyojlar o'rtasidagi qarama-qarshilikni keskin tarzda yoritadi. Natijada, psixologik barqarorlik izchil holat emas, balki doimiy sinov ostidagi jarayon sifatida namoyon bo'ladi.

Iqbol Mirzo romanlaridagi epistolyar unsurlar esa Sharqona ma'naviy qadriyatlar va zamonaviy ijtimoiy muammolar o'rtasidagi muvozanatni aks ettiradi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Mirzo epistolyar diskursida shaxsning ruhiy barqarorligi ko'pincha oilaviy munosabatlar, milliy mentalitet va axloqiy tanlovlar bilan bog'liq holda tasvirlanadi. Bu jihat Bobur epistolyar merosi bilan mushtaraklik kasb etadi, biroq badiiy kontekstda va zamonaviy muammolar fonida talqin qilinadi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, epistolyar shakl uchala adabiy manbada ham shaxsning ichki dunyosini ochib berishda samarali diskursiv vosita bo'lib xizmat qiladi. Biroq Bobur xatlarida epistolyar diskurs barqarorlikni mustahkamlovchi omil sifatida namoyon bo'lsa, Hardy asarlarida u barqarorlikning yemirilishini, Mirzo ijodida esa uni tiklashga bo'lgan intilishni ifodalaydi. Ushbu farqlar epistolyar diskursning madaniy, tarixiy va ijtimoiy omillarga bevosita bog'liqligini ko'rsatadi.

Natijada, epistolyar shakl shaxsning psixologik barqarorligini ifodalashda nafaqat badiiy, balki psixologik va lingvistik ahamiyatga ega bo'lgan ko'p qatlamli diskurs sifatida namoyon bo'ladi. Bu esa epistolyar matnlarni qiyosiy-chog'ishtirma tilshunoslik va adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan o'rganish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Mazkur tadqiqot epistolyar shaklning shaxsning psixologik barqarorligini ifodalashdagi o'ri va imkoniyatlarini Sharq va G'arb adabiy an'analari kesimida qiyosiy tahlil qilishga qaratildi. Bobur xatlari hamda Thomas Hardy va Iqbol Mirzo asarlaridagi epistolyar unsurlarni o'rganish epistolyar diskursning faqat badiiy ifoda vositasi emas, balki shaxs ruhiy holatini ochib beruvchi muhim psixologik va lingvistik manba ekanini ko'rsatdi [Hamzayeva, 2025:2].

Tadqiqot natijalariga ko'ra, Bobur epistolyar merosida psixologik barqarorlik iroda, sabr-toqat va ma'naviy mas'uliyat orqali ta'minlanadi. Uning xatlarida shaxsiy kechinmalar vazminlik va ichki intizom asosida ifodalanib, davlat va jamiyat manfaatlari bilan uyg'unlashgan holda talqin etiladi. Bu holat

Sharq epistolyar an'alariga xos bo'lgan ruhiy muvozanat va axloqiy barqarorlik modelini namoyon etadi.

Thomas Hardy romanlarida epistolyar unsurlar shaxsning ruhiy barqarorligi izdan chiqayotgan jarayonni yoritishga xizmat qiladi. Qahramonlarning maktublari orqali individual ong va ijtimoiy me'yorlar o'rtasidagi ziddiyat ochib berilib, psixologik barqarorlik doimiy bosim ostidagi beqaror holat sifatida talqin etiladi. Iqbol Mirzo asarlarida esa epistolyar shakl milliy qadriyatlar va zamonaviy ijtimoiy muammolar bilan uyg'unlashgan holda shaxs ruhiy muvozanatini tiklashga intilish vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, epistolyar shakl turli tarixiy va madaniy muhitlarda shaxs psixologiyasini ifodalashda universal xususiyatga ega bo'lsa-da, uning mazmuniy va funksional talqini milliy tafakkur, ijtimoiy sharoit va adabiy an'analarga bog'liq holda farqlanadi. Tadqiqot natijalari qiyosiy-chog'ishtirma tilshunoslik, adabiyotshunoslik va psixologiya fanlari integratsiyasida olib boriladigan ilmiy izlanishlar uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi hamda epistolyar diskursni o'rganish istiqbollari kengaytiradi.

Adabiyotlar:

1. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. — Toshkent: Fan nashriyoti, 2008.
2. Zahiriddin Muhammad Bobur. Xatlar va maktublar. — Toshkent: Sharq nashriyoti, 2011.
3. Thomas Hardy. Tess of the d'Urbervilles. — London: Penguin Classics, 2003.
4. Thomas Hardy. Jude the Obscure. — Oxford: Oxford University Press, 2000.
5. Iqbol Mirzo. Bonu. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2016.
6. Qizi, H. Z. M. Women's roles and gender portrayal in Thomas Hardy's works // Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali, 2(57), 344-347, 2024.
7. Хамзаева, З. Толкование женского образа в романе «Бону» с точки зрения декадентства: социальный кризис и противоречие ценностей // Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 3(2), 17-22, 2025.
8. Qizi, H. Z. M. Taqdir, axloq va ayol qismati: 'Tess of the d'Urbervilles' va 'Bonu' romanlarining qiyosiy tahlili // Research Focus, 4(Special Issue 1), 184-186, 2025.
9. Hamzayeva, Z. "Tess d'Urbervilles" va "Bonu" romanlarida sof va jamiyatda ustuvor axloqiy tamoyillar ziddiyati // Acta Nuuz, 1(1.4.1), 332-333, 2025.